

Usługi weterynaryjne w gospodarce rynkowej na przykładzie jednostki samorządowej

Wstęp

Usługi weterynaryjne są bezpośrednio związane z produkcją rolniczą, z działem produkcji zwierzęcej, który – jak wykazują badania – ma zdecydowany wpływ na poziom dochodowości gospodarstw rolniczych. Produkcja zwierzęca wymaga większych kosztów produkcyjnych niż produkcja roślinna, co przekłada się na większe koszty w dziale produkcji zwierzęcej. Jednym z elementów kosztów w produkcji zwierzęcej są koszty związane z usługami weterynaryjnymi. Wielkość tych kosztów uzależniona jest od bardzo wielu czynników tkwiących w samych gospodarstwach, jak też poza nimi. Do czynników, które mają wpływ na wielkość kosztów usług weterynaryjnych, będących poza gospodarstwem, można zaliczyć między innymi:

- system lecznictwa weterynaryjnego i jego organizację,
- organizację firm świadczących usługi weterynaryjne,
- konkurencyjność rynku usług weterynaryjnych,
- dostępność usług weterynaryjnych,
- szybkość i sprawność świadczonych usług.

Do czynników, które mają wpływ na wielkość kosztów usług weterynaryjnych, tkwiących w samych gospodarstwach, można zaliczyć między innymi:

- organizację produkcji zwierzęcej w gospodarstwie,
- technologię produkcji zwierzęcej, w tym system żywienia,
- skalę produkcji,
- świadomość rolnika w zakresie potrzeby skorzystania z usługi weterynaryjnej,
- doświadczenie produkcyjne rolnika,
- poziom wiedzy rolnika,
- chęć współpracy rolnika z lekarzem weterynarii w zakresie profilaktyki weterynaryjnej.

W związku z powszechnością usług weterynaryjnych, świadczonych w gospodarstwach rolniczych i wpływem tych usług na ich wyniki ekonomiczne, zasadne było przeprowadzenie badań w zakresie rynku usług weterynaryjnych, jego organizacji i perspektyw.

W trakcie analizy rynku usług weterynaryjnych na przestrzeni lat dają się zauważyć różne oczekiwania odbiorców tych usług w stosunku do ich asortymentu. Okazuje się, że wraz ze zmianą systemu gospodarczego w naszym kraju na przełomie lat dziewięćdziesiątych zmieniły się oczekiwania rolników w stosunku do usług weterynaryjnych w myśl zasady, że lepiej zapobiegać aniżeli leczyć. Stąd też większą uwagę w usługach weterynaryjnych przywiązuje się, ze względu na wymagania rolnika, do profilaktyki. Przykładem tego może być wzrost usług związanych ze szczepieniami ochronnymi i świadczeniem usług z pogranicza weterynarii i zootechniki, a więc usług związanych z doradztwem żywieniowym. Zapotrzebowanie na tego typu usługi wynika z faktu występowania wielu chorób spowodowanych wadliwym żywieniem. Choroby te są kosztowne w leczeniu, a przy opóźnionym przystąpieniu do leczenia mało skuteczne, co z kolei powoduje zmniejszenie efektywności prowadzonego chowu zwierząt.

Bardzo ważnym aspektem rynku usług weterynaryjnych jest aspekt sprawności świadczenia tych usług. Dlatego ciekawym zagadnieniem badawczym było ustalenie, jaka jest organizacja usług weterynaryjnych, jakie są oczekiwania potencjalnych usługobiorców, a jakie możliwości zaspokojenia tych potrzeb przez usługodawców.

W trakcie obserwacji i badań dało się zauważyć pewne ciekawe zjawisko, a mianowicie rozszerzanie się zakresu tradycyjnych usług weterynaryjnych przez świadczenie usług zootechnicznych w zakresie doradztwa żywieniowego, jak również usług handlowych związanych z rozprowadzaniem pasz i dodatków paszowych. Okazuje się, że rolnicy mają duże zaufanie do „swoich” lekarzy weterynarii w kwestii doboru dawek pokarmowych i komponentów do sporządzania pasz dla chowanych zwierząt. Jak z tego wynika, granica usług weterynaryjnych, w związku ze zmieniającymi się oczekiwaniami rynku, stała się płynna i usługi wyszły poza tradycyjnie przyjęte standardy. Jest to zjawisko charakterystyczne dla gospodarki rynkowej, która ciągle stawia nowe wymagania dla poszczególnych rynków, aby mogły one coraz pełniej i efektywniej realizować potrzeby swoich konsumentów.

Celem przeprowadzonych badań była analiza rynku usług weterynaryjnych w mikroskali na przykładzie jednostki samorządowej, jaką jest gmina. Prowadząc analizę, poszukiwano odpowiedzi między innymi na następujące pytania:

1. Jak zmienia się rynek usług weterynaryjnych wraz ze zmianą systemu gospodarczego?
2. Jak jest zorganizowany rynek usług weterynaryjnych i jaka jest jego efektywność oraz sprawność?
3. Jakie czynniki decydują o asortymencie i potrzebie usług weterynaryjnych?
4. Jakie požądane, ze względu na poprawę efektywności gospodarowania, kierunki zmian dokonują się obecnie i będą dokonywały się w przyszłości na rynku usług weterynaryjnych?
5. Jakich przekształceń, w prowadzeniu lecznic weterynaryjnych, muszą dokonać ich właściciele, aby mogły one w przyszłości sprostać wymaganiom rynku?

Brak literatury na ten temat i potrzeby zgłaszane przez lekarzy weterynarii prowadzących swoje punkty usługowe, skłonił do podjęcia się tej tematyki badawczej i poszukiwania odpowiedzi na postawione pytania.

Aby dokonać trafnej i rzetelnej analizy rynku usług weterynaryjnych, przeprowadzono badania w gminie Brańsk – w jednostkach świadczących te usługi. Badania przeprowadzono metodą opisową i ankietową.

Kluczowymi zagadnieniami stawianymi w trakcie badań były zagadnienia związane z: formą własności prowadzonej działalności, terenem działania firmy, rodzajem i liczbą świadczonych usług weterynaryjnych i czynnikami je determinującymi, stałością i zmiennością usług weterynaryjnych, organizacją pracy lecznicy, dochodowością świadczonych usług weterynaryjnych.

System lecznictwa weterynaryjnego i jego organizacja

Organizacja lecznictwa weterynaryjnego na terenie byłego województwa białostockiego odpowiadała standardom ogólnie przyjętym w kraju. Zadania związane z nadzorem weterynaryjnym na szczeblu województwa realizował i koordynował Wojewódzki Zakład Weterynarii, którym kierował Wojewódzki Lekarz Weterynarii. Jego organami terenowymi były rejonowe zakłady weterynarii umiejscowione w dawnych miastach powiatowych. Struktura organizacyjna nadzoru weterynaryjnego kończyła się na rejonach. Rejony realizowały zadania przez zatrudnionych państwowych lekarzy weterynarii oraz przez zlecenie zadań lekarzom prowadzącym prywatną praktykę w terenie. Tak było w przypadku gminy Brańsk. Zadania nadzoru i zwalczania chorób z urzędu realizowali w ramach umowy zlecenia lekarze prywatnych lecznic. W związku z prywatyzacją służby weterynaryjnej w 1991 roku gminy przejęły lecznice państwowe

w drodze komunalizacji mienia. Na bazie lecznic państwowych tworzone były lecznice samorządowe bądź lecznice prywatne.

Rada gminy Brańsk podjęła uchwałę o nietworzeniu lecznicy samorządowej, a system lecznictwa weterynaryjnego oparła na własności prywatnej. W wyniku takich decyzji na terenie gminy Brańsk powstały 3 prywatne lecznice dla zwierząt, z czego jedna, do prowadzenia działalności, dzierżawiła do 1996 roku pomieszczenie dawnej lecznicy państwowej, a dwie jako swoją siedzibę wybrały prywatne lokale osób fizycznych. Zadania, jakie wykonują lecznice prywatne działające na terenie gminy, to między innymi:

- kontrola rozrodu,
- profilaktyka i prewencja w zakresie chorób wymienia,
- leczenie specjalistyczne zwierząt o wysokiej wartości hodowlanej,
- zwalczanie chorób pasożytniczych
- profilaktyka – leczenie chorób z niedoboru mikro- i makroelementów,
- instruktaż w zakresie stanu sanitarno-weterynaryjnego zwierząt,
- leczenie interwencyjne,
- szczepienie ochronne,
- prace zlecone przez państwową służbę weterynaryjną.

Zadania oraz system organizacji lecznictwa weterynaryjnego stwarza lekarzom weterynarii pracującym na terenie gminy Brańsk obszerny rynek usług weterynaryjnych o różnorodnym asortymencie.

Do 1991 roku na terenie gminy funkcjonował państwowy system lecznictwa weterynaryjnego. W gestii lecznicy państwowej, którą umiejscowiono w Brańsku, znajdowały się zadania wynikające z nadzoru weterynaryjnego oraz leczenie zwierząt i profilaktyka.

Rozmieszczenie i warunki funkcjonowania lecznic dla zwierząt na terenie gminy

Powstałe po 1991 roku prywatne lecznice dla zwierząt przyjęły różne formy organizacyjne. Charakterystykę organizacyjną prywatnych lecznic z terenu gminy Brańsk obrazuje tabela 1. Jak wynika z danych zawartych w tej tabeli, dwie lecznice działają w formie spółki cywilnej, z czego pierwsza, nazwana umownie nr 1, jest spółką cywilną dwóch lekarzy weterynarii działających do 1991 roku na terenie dwóch oddzielnych gmin, a mianowicie Brańska i Rudki. Natomiast druga lecznica, nazwana umownie nr 2, jest rodzinną spółką cywilną. Trzecia z kolei lecznica, nazwana umownie nr 3, prowadzona jest w formie zgłoszenia do ewidencji działalności gospodarczej. Siedzibą dwóch pierwszych lecznic jest

Tabela 1

Charakterystyka organizacyjna lecznic prowadzących usługi na terenie gminy Brańsk, stan na 1996 rok

Wyszczególnienie	Lecznica nr 1	Lecznica nr 2	Lecznica nr 3
Siedziba	Brańsk filia Holonki	Brańsk	Koszewo
Forma działalności gospodarczej	spółka cywilna	spółka cywilna	zgłoszenie do ewidencji
Personel			
pracownicy	3	2	1
w tym: lekarze	2	1	1
technicy	–	1	–
inni	1	–	–
Obszar działania	8 gmin	4 gminy	2 gminy
System łączności	telefoniczny CB radio	telefoniczny CB radio	telefoniczny
Najdłuższy czas dojazdu do zgłoszenia (nagłe przypadki)	15–20 min	15–20 min	25 min

Źródło: Opracowania własne na podstawie ankiety.

miejsowość Brańsk, natomiast siedzibą lecznicy nr 3 jest miejscowość Koszewo, położona we wschodniej części gminy Brańsk. Położenie lecznic w miejscowości Brańsk jest korzystne ze względu na dobrą sieć dróg tego ośrodka i ze względu na wielkość miasta Brańska, które liczy ponad 3 tys. mieszkańców. Znaczna liczba mieszkańców typowo rolniczej miejscowości stwarza dość znaczący potencjalny rynek dla usług weterynaryjnych. Ponadto na terenie Brańska zlokalizowane są 3 rzeźnie i masarnie oraz punkt skupu zwierząt rzeźnych. Natomiast położenie lecznicy nr 3 jest raczej peryferyjne, ale w rejonie, gdzie produkcja rolnicza jest na dość dobrym poziomie, co oznacza zapotrzebowanie na usługi weterynaryjne typu interwencyjnego i profilaktycznego. Lecznica nr 1 ma ponadto filię w Holonkach, miejscowości położonej w południowej części gminy Brańsk. Jak wynika z informacji lekarzy weterynarii prowadzących tę filię, utworzenie jej było niezbędne z trzech powodów:

- duże skupisko dobrych gospodarstw ukierunkowanych na produkcję zwierzęcą stwarzało duże możliwości w świadczeniu różnorodnych usług weterynaryjnych,
- usprawnienie organizacji świadczenia usług weterynaryjnych w celu skrócenia czasu obsługi klientów,
- uniemożliwienie wejścia konkurencji w ten rejon rynku usług weterynaryjnych.

Z obszarem działania poszczególnych punktów weterynaryjnych wiąże się liczba i jakość personelu zatrudnionego w każdej z nich. Lecznica nr 1 działa na terenie 8 gmin, niemniej 40% wszystkich usług świadczy na terenie gminy Brańsk. Personel stanowią dwaj lekarze weterynarii z 11-letnim stażem pracy będący współwłaścicielami lecznicy. Ponadto pracuje w niej pracownik wykonujący prace biurowo-księgowo i przyjmujący zgłoszenia. Od stycznia 1997 roku właściciele zamierzali dodatkowo zatrudnić lekarza weterynarii. Lecznica nr 2 świadczy usługi na terenie 4 gmin, z czego 40% wszystkich usług przypada na teren gminy Brańsk. W lecznicy pracują lekarz weterynarii z 12-letnim stażem i technik weterynarii z 17-letnim stażem. Są oni właścicielami lecznicy. Lecznica nr 3 zasięgiem swojego działania obejmuje 2 gminy. Pracuje w niej jeden lekarz weterynarii z 13-letnim stażem, który jest właścicielem lecznicy.

Charakterystyczne jest, że tylko jeden właściciel lecznicy – pracujący obecnie na terenie gminy Brańsk – pracował w państwowej służbie weterynaryjnej w tej gminie. Pozostali pracowali w służbie państwowej, ale poza obecnym terenem działania. Stało się tak dlatego, że w lecznicy państwowej w Brańsku 80% personelu stanowili technicy weterynarii, którzy po zlikwidowaniu państwowej lecznicy dla zwierząt z mocy prawa, nie mogli podjąć prywatnej praktyki weterynaryjnej. Stąd też wytworzyła się luka na dość atrakcyjnym rynku usług weterynaryjnych i weszli w nią lekarze z ościennych gmin, którzy obecnie prowadzą prywatne lecznice dla zwierząt.

Warunki lokalowe poszczególnych lecznic były znacznie zróżnicowane, nie rzutowało to jednak na sprawność ich funkcjonowania. Obecnie nie prowadzi się zabiegów chirurgicznych na zwierzętach w salach operacyjnych lecznic, a wykonuje się proste zabiegi chirurgiczne na miejscu u rolnika. Stąd też sporadycznie wykorzystuje się pomieszczenia lecznicy do wykonywania zabiegów weterynaryjnych. Niemniej lecznica nr 1 dysponowała dzierżawionymi pomieszczeniami po lecznicy państwowej, przystosowanymi do wykonywania skomplikowanych zabiegów chirurgicznych. Ze względu na znikome wykorzystanie tych pomieszczeń, właściciele podjęli decyzję o rezygnacji z dalszego dzierżawienia lecznicy i zlokalizowaniu lecznicy we własnym budynku gospodarczym przystosowanym do usług weterynaryjnych. Pomieszczenie filii lecznicy nr 1 to pokój dzierżawiony od gospodarza, służący jedynie do przyjmowania zgłoszeń i oczekiwania na nie. Lecznica nr 2 zlokalizowana była w budynku mieszkalnym właścicieli. Służył on za siedzibę firmy, gdzie dokonywało się przyjęcia zgłoszeń. Taką samą sytuację lokalową, jak lecznica nr 2, miała lecznica nr 3.

Ze względu na to, że około 98% usług wykonywało się w terenie, istotny był z punktu widzenia organizacji pracy system łączności i komunikacji w poszczególnych lecznicach. System łączności był podobnie rozwiązany w lecznicach

nr 1 i nr 2. Do przyjmowania zgłoszeń służyły telefony, a do porozumiewania się między sobą CB radia. To dość sprawny system łączności w tym terenie ze względu na znikomą liczbę osób posiadających CB radia. CB radia były zamontowane w lecznicy i samochodach oraz domach właścicieli lecznic. Jedyne lecznica nr 3 w systemie łączności posługiwała się tylko telefonem. Wynikało to z jednoosobowej obsady, a nie z trudności organizacyjnych czy finansowych. Do przyjazdów na miejsce wykonywania usług służyły wszystkim właścicielom, a jednocześnie pracownikom samochody. Były to fiaty 126p, które, jak twierdzą lekarze, najbardziej sprawdzają się w pracy w terenie ze względu na swoją małą masę, a jednocześnie mają małe koszty eksploatacji. W związku z dość znaczną eksploatacją tych samochodów, wymieniane są one na nowe przeciętnie co 1–2 lata. Wynika to z prostej analizy ekonomicznej, gdyż na samochód wyeksploatowany wydaje się znaczną sumę pieniędzy, aby utrzymać go w należytej sprawności technicznej. Sprawność techniczna i niezawodność samochodu w tym systemie świadczenia usług jest niezmiernie istotna. Wykonanie usługi z opóźnieniem lub niewykonanie usługi to utrata klienta i tworzenie złej opinii wokół firmy. Do tego na wolnym rynku nie można dopuścić, gdyż jest to prosta droga do bankructwa.

Jak wynikało z przeprowadzonych badań ankietowych, właściciele lecznic weterynaryjnych działających na terenie badanej gminy byli zdolni w nagłych przypadkach dotrzeć do potencjalnego klienta w ciągu 15–20 minut od chwili zgłoszenia. Trzeba przyznać, że jest to czas bardzo krótki, zważywszy na rozległość terenu działania. Świadczyło to o dobrej organizacji pracy badanych jednostek. Zgłoszenia w każdej z lecznic były przyjmowane w systemie całodobowym. Usługi są również świadczone całodobowo, z tym jednak że w godzinach od 22⁰⁰ do 6⁰⁰ realizowało się nagłe przypadki nie cierpiące zwłoki.

Z przeprowadzonej analizy działalności lecznic wynika:

- lecznice działające na terenie gminy Brańsk były w stanie w pełni zaspokoić występujące potrzeby w zakresie usług weterynaryjnych;
- lecznice znacznie wykraczały zasięgiem działania poza obręb gminy;
- dysponowały dobrym wyposażeniem technicznym, co umożliwiało im sprawną obsługę klientów;
- dysponowały dobrze przygotowaną fachową kadrą do świadczenia usług weterynaryjnych w pełnym ich zakresie;
- właściciele lecznic trafnie dokonali ich lokalizacji, o czym może świadczyć możliwość realizacji zgłoszenia do 20 minut, a oprócz tego siedziby jednostek usługowych są zlokalizowane w rejonie, gdzie gospodarstwa prowadzi się na relatywnie wysokim poziomie z nastawieniem na zwierzęce kierunki produkcji.

Stan usług weterynaryjnych świadczonych przez lecznice weterynaryjne

Lecznice weterynaryjne świadczące usługi na terenie gminy Brańsk działały na rynku konkurencyjnym. Oznacza to, że aby zdobyć określone interesujące je segmenty rynku, musiały wykazać się: szerokim asortymentem świadczonych usług, sprawnością ich udzielania, konkurencyjnością cen, dbałością o klienta, rzetelnością świadczonych usług.

Poszczególne lecznice, ze względów ekonomicznych, czyniły starania o stabilizację zakresu świadczonych usług. Dlatego też zabiegały o zadania zlecone z Rejonowego Zakładu Weterynarii. Zadania te są powtarzalne w okresie każdego roku i przynoszą stabilne dochody firmom. Jednak w strukturze usług weterynaryjnych poszczególnych lecznic (tab. 2) dominowały zadania własne, czyli zadania wynikające z bieżących potrzeb gospodarstw rolniczych. Jak wynika z prezentowanych danych, lecznice nr 1 i nr 2 70% swoich usług realizowały w ramach zadań własnych.

Tabela 2

Struktura zadań realizowanych przez lecznice świadczące usługi weterynaryjne na terenie gminy Brańsk

Wyszczególnienie	Lecznica nr 1	Lecznica nr 2	Lecznica nr 3
Zadania własne	70	70	60
1. Profilaktyka i leczenie bydła	25	25	15
2. Profilaktyka i leczenie trzody chlewnej	25	25	15
3. Profilaktyka i leczenie innych gatunków zwierząt gospodarskich	10	10	10
4. Profilaktyka i leczenie zwierząt niegospodarskich	10	10	5
5. Inseminacja	–	–	15
Zadania zlecone	30	30	40
1. Badanie zwierząt rzeźnych i mięsa	10	15	20
2. Nadzór nad spędami	10	–	–
3. Zwalczanie chorób zakaźnych i zaraźliwych	10	15	20

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ankiety.

Zadania własne realizowane przez poddane analizie lecznice, to:

- 1. Profilaktyka i leczenie bydła.** Usługi w tej grupie zwierząt pochłaniały 25% efektywnego czasu pracy w lecznicach nr 1 i nr 2 oraz 15% w lecznicy nr 3. Tutaj różnorodność usług weterynaryjnych była duża, ale dominującymi usługami było leczenie zapaleń wymienia i zaburzeń rozrodu.

2. **Profilaktyka i leczenie trzody chlewnej.** Usługi dotyczące tej grupy zwierząt gospodarskich, podobnie jak bydła, pochłaniały 25% efektywnego czasu pracy w lecznicach nr 1 i nr 2 oraz 15% w lecznicy nr 3. Zasadniczymi usługami, które wykonywane były w tej grupie zwierząt są usługi związane z leczeniem chorób prosiąt i warchlaków. Wynika to ze złych warunków żywieniowych i higienicznych w trakcie cyklu produkcyjnego trzody chlewnej.
3. **Profilaktyka i leczenie innych gatunków zwierząt gospodarskich.** Tutaj absorbowanie własnych sił i środków poszczególne lecznice określiły na poziomie 10%. Gatunkami zwierząt, dla których świadczyło się usługi weterynaryjne w tej grupie to owce i konie. W tym terenie jest jeszcze dość spora liczba koni i częstymi zabiegami u tego gatunku zwierząt są zabiegi okołoporodowe, a czasami leczenie niestrawności. Jak wynikało z opinii lekarzy, obserwuje się w terenie coraz większe zainteresowanie hodowlą koni typu rekreacyjnego, stąd też istnieje potencjalna możliwość rozwoju tego rynku dla usług weterynaryjnych. Szczególnie może wystąpić potrzeba świadczenia usług związanych z rozrodem koni. Już obecnie wielu hodowców ma z tym problemy i zgłasza chęć współpracy z lekarzami weterynarii.
4. **Profilaktyka i lecznictwo zwierząt niegospodarskich.** Usługi w tej grupie zwierząt pochłaniały 10% efektywnego czasu pracy w lecznicach nr 1 i nr 2 i 5% czasu pracy w lecznicy nr 3. W tej grupie świadczyło się usługi związane z profilaktyką i leczeniem zwierząt takich jak: psy, koty i inne drobne zwierzęta ozdobne. Rynek usług weterynaryjnych w tej grupie zwierząt wykazuje tendencję wzrostową. Coraz więcej jest hodowców psów i kotów oraz coraz więcej ludzi zgłasza się po poradę do lekarza weterynarii w sprawie żywienia i pielęgnacji tych zwierząt, a także o wykonywanie zabiegów korekcyjnych. Wielu hodowców zgłasza potrzebę szczepień ochronnych. Jak wynikało z relacji poszczególnych lekarzy weterynarii, usługi w tej grupie zwierząt w 1996 roku podwoiły się w stosunku do roku ubiegłego.
5. **Inseminacja.** Dane w tabeli 2 wskazują, że lecznice nr 1 i nr 2 nie prowadziły usług inseminacyjnych. Natomiast lecznica nr 3 angażowała swój czas i środki w 15% na usługi dotyczące inseminacji. Jak wynikało z relacji lekarzy weterynarii istnieje duże zapotrzebowanie na tego typu usługi, szczególnie w zakresie inseminacji w kierunku towarowym i hodowlanym krów. Wynika to z potrzeby selekcji stada oraz z pozyskiwania cieląt mięsnych do dalszego opasu w celu poprawienia opłacalności produkcji mięsa wołowego w gospodarstwach. Zapotrzebowanie rynku na mięso kulinarne wymusza, aby rolnicy unasienniali swoje krowy nasieniem pochodzącym od ras mięsnych. Oznacza to rozwój dla rynku usług weterynaryjnych. Lecznica

nr 1 była w fazie przygotowań do wprowadzenia tego typu usługi na terenie swego działania i zamierzała połączyć te usługi z dystrybucją dodatków mineralno-paszowych w terenie. Wydaje się, że jest to kierunek działania ze wszech miar słuszny.

Poszczególne lecznice, oprócz zadań własnych, realizują zadania zlecone. Owe zadania stanowiły od 30% w lecznicach nr 1 i nr 2 do 40% w lecznicy nr 3 wszystkich zadań przez nie realizowanych.

Do zadań zleconych należą:

1. **Badanie zwierząt rzeźnych i mięsa.** Zadanie to realizowane było w miejscach uboju zwierząt, a więc w rzeźniach i masarniach, oraz w gospodarstwach. Przepisy zezwalały na ubój trzody chlewnej i cieląt w gospodarstwach, stąd też tego typu usługa była tam realizowana. Badanie zwierząt rzeźnych miało na celu ustalenie ich stanu zdrowotnego przed ubojem i przydatności mięsa do obrotu po uboju. Liczba usług uzależniona była od pogłowia zwierząt w gospodarstwach oraz możliwości przerobowych rzeźni i masarni. Udział tego typu usługi w poszczególnych badanych lecznicach był zróżnicowany – od 10% w lecznicy nr 1 do 20% w lecznicy nr 3.
2. **Nadzór nad spędami.** Było to zadanie realizowane przez lecznicę nr 1. Ta sytuacja wynikała z posiadania jednego miejsca spędu w omawianej gminie. W 1996 roku właśnie lecznicy nr 1 zlecono zadanie nadzoru. Nadzór polegał na badaniu zdrowia zwierząt będących w obrocie oraz warunków tego obrotu.
3. **Zwalczanie chorób zakaźnych.** Wszystkie lecznice wykonywały tego typu usługę zleconą przez nadzór weterynaryjny. Zaangażowanie się poszczególnych lecznic w tę usługę było zróżnicowane i wynosiło odpowiednio: 10% – lecznica nr 1, 15% – lecznica nr 2 i 20% – lecznica nr 3. Usługa ta polegała na szczepieniu zwierząt przeciwko wściekliznie oraz obserwacji zwierząt podejrzanych o tę chorobę. W ramach realizacji powyższego zadania zleconego dokonywało się badania zwierząt na białaczkę, gruźlicę i brucelozę, czyli badania na choroby zwalczane z urzędu.

Jak wynika z przeglądu usług realizowanych przez poszczególne lecznice, oferują one zakres usług dostosowany do potrzeb rynku, na którym funkcjonują. Z zakresu realizacji zadań i usług wynikają określone korzyści zarówno dla producentów rolnych, jak i dla konsumentów żywności pochodzenia zwierzęcego oraz dla samych lecznic. Tymi korzyściami są:

a) dla producentów rolnych

- poprawa zdrowotności zwierząt,
- poprawa efektywności gospodarowania i zwiększenie dochodowości gospodarstw,

- doradztwo w zakresie zootechnicznym,
 - pozyskanie informacji z zakresu stosowania nowoczesnych technologii produkcji;
- b) dla konsumentów
- zdrowa żywność pochodzenia zwierzęcego,
 - legalność pochodzenia tej żywności;
- c) dla lekarzy
- poczucie dobrze spełnionego obowiązku zawodowego,
 - określony poziom dochodu z wykonywanej pracy.

Jak wynikało z informacji lekarzy weterynarii struktura dochodu w związku ze świadczeniem usług weterynaryjnych jest zbliżona do struktury zadań, jakie wykonują poszczególne lecznice, a która została przedstawiona w tabeli 2.

Kierunki przemian na rynku usług weterynaryjnych i ich perspektywa

Rynek usług weterynaryjnych jest rynkiem dość tradycyjnym. Wynika to z pierwszoplanowego podmiotu tego rynku, jakim jest gospodarstwo rolnicze. Technologie produkcji rolniczej stosowane w rolnictwie dzisiaj są bardzo zbliżone do technologii sprzed kilkunastu lat. Rolnictwo przeobraża się bardzo powoli, stąd też potrzeby tego podmiotu gospodarczego w stosunku do usług weterynaryjnych ulegają bardzo powolnym przemianom.

Jak wynikało z przeprowadzonej analizy oraz rozmów z rolnikami i lekarzami weterynarii, zakres realizowanych zadań jest dość stabilny, jedynie zmieniła się forma prawna podmiotów gospodarczych świadczących usługi weterynaryjne.

Zmiana formy własności przyniosła zauważalne różnice w sposobie realizowania usług weterynaryjnych przez lecznice. Zaliczyć można do nich:

- większą dostępność usług weterynaryjnych dla przeciętnego rolnika,
- relatywnie niższe ceny świadczonych usług,
- wyższą sprawność świadczenia usług weterynaryjnych,
- zdecydowanie większą skuteczność leczenia, szczególnie w gospodarstwach zarządzanych przez dobrze przygotowanych do tego rolników,
- dostosowanie oferty profilaktyki i lecznictwa do potrzeb rynku.

W stosunku do okresu lat osiemdziesiątych zauważalnym kierunkiem przemian na rynku usług weterynaryjnych jest obecnie zdecydowanie większy popyt na te usługi zgłoszone przez gospodarstwa rolnicze. Jest to wynikiem działania mechanizmów rynkowych w gospodarce. Konieczność liczenia się gospodarstw z rachunkiem kosztów spowodowała większą staranność o prawidłowy przebieg

procesów produkcyjnych. Dotyczy to szczególnie produkcji zwierzęcej, która jest wysoce nakładochłonna. Czynnikiem, które sprzyjają stabilizacji produkcji zwierzęcej są usługi weterynaryjne. Właśnie one w całym tym systemie mają możliwość przywracania równowagi produkcyjnej, pełniąc rolę stymulatora. To gwarantuje wzrost opłacalności produkcji. W minionych czasach, przy dotacjach do rolnictwa i niskich stawkach ubezpieczeń zwierząt gospodarskich, rolnik nie miał przymusu ekonomicznego do zwiększonej dbałości o przestrzeganie reżymu technologicznego w produkcji. Dzisiaj wysokie stawki ubezpieczeń zwierząt gospodarskich czy produkcji powodują, że rolnik sporadycznie korzysta z tego typu usług. Wymusza to staranność w produkcji. Natomiast dążenie rolnika do zmniejszenia kosztów produkcji wymusza konieczność korzystania z usług lekarzy weterynarii. Stwierdzenie to na pozór może wydać się paradoksem: jak można zmniejszać koszty produkcji przez wprowadzanie do niej usług, które ją obciążają i wpływają na zwiększenie kosztów całkowitych? Otóż jak dowiodły badania i jak pokazała analiza, która zaprezentowana została w tym opracowaniu, jest to możliwe. Wynika to z roli, jaką pełnią usługi weterynaryjne w trakcie procesów produkcyjnych w gospodarstwie rolniczym. Są one instrumentem podnoszącym efektywność produkcji przez umożliwienie wykorzystania w sposób harmonijny potencjału produkcyjnego zwierząt. To powoduje, że:

- cykle produkcyjne w produkcji zwierzęcej są krótsze,
- niższe jest zużycie paszy na 1 kg przyrostu masy ciała,
- wzrasta plenność zwierząt gospodarskich,
- odchowuje się większą liczbę zwierząt od jednej matki.

Te elementy wpływają na zmniejszenie kosztów jednostkowych produkcji w gospodarstwie i umożliwiają gospodarstwom uzyskanie wyższej dochodowości.

Rynek usług weterynaryjnych będzie się zmieniał w kierunku rozszerzenia oferty dla rolników, dostosowanej do ich potrzeb. Będzie to następowało wraz ze zmianą systemów gospodarowania w rolnictwie. Zmiany systemów gospodarowania są nieuniknione i są nierozzerwalnie związane z integracją Polski ze strukturami Unii Europejskiej. Rolnictwo nasze musi poszukiwać szansy w produkcji zdrowej żywności w technologiach przyjaznych środowisku. Wymusza to zmiany systemu gospodarowania w kierunku systemów integrowanych i ekologicznych. Te kierunki zmian kreują inne oczekiwania w stosunku do rynku usług weterynaryjnych. Coraz większy nacisk kładziony będzie na zapobieganie chorobom i doradztwo hodowlano-produkcyjne, aby minimalizować zużycie środków farmaceutycznych. Te kierunki zmian już dzisiaj są widoczne i nabierają coraz żywszego tempa. Również bardzo ważnym elementem decydującym o zakresie usług weterynaryjnych będzie rozwój sektora przetwórczego w zakre-

sie przetwórstwa mięsa. Niezbędne stanie się przystosowanie norm krajowych w tym zakresie do norm Unii Europejskiej. Tymi, którzy będą mieli decydujący wpływ na przestrzeganie norm w produkcji żywności z użyciem mięsa, będą lekarze weterynarii.

Wynika to z pozycji, jaką zajmują lekarze weterynarii w segmentach agrobiznesu, zajmujących się wytwarzaniem żywności. Są oni obecni w procesie wytwarzania surowca, jego obrotu i przerobu. Nie jest możliwe produkowanie dobrej jakościowo żywności ze złego surowca i nie jest możliwa jego sprzedaż na rynku konkurencyjnym.

Podsumowanie i wnioski końcowe

Przeprowadzane badania i analizy miały na celu pokazanie, jaki jest stan obecny usług weterynaryjnych i jakich zmian należy oczekiwać w najbliższej przyszłości.

Z przeprowadzonych analiz wynika, że:

1. Rynek usług weterynaryjnych jest rynkiem tradycyjnym, zmieniającym się ewolucyjnie wraz ze zmianami systemu gospodarczego. O tradycyjności tego rynku świadczy fakt bardzo niewielu zmian w sposobie świadczenia usług. W dalszym ciągu większość usług jest wykonywana bezpośrednio u producentów rolnych i ma charakter interwencyjny.
2. Zmiana systemu gospodarczego przełomu lat 1980/1990 bardzo szybko wpłynęła na zmianę własnościową lecznic weterynaryjnych. Przyczyniło się to do poprawy sprawności i efektywności świadczonych usług weterynaryjnych. Dało lekarzom większą satysfakcję z wykonywania swojego zawodu, a rolnikowi lepiej i szybciej wykonaną usługę.
3. Nowy system gospodarczy umożliwił powstanie partnerskich stosunków między lekarzem weterynarii a producentem rolnym. Zaowocowało to zmianami technologicznymi poprawiającymi zdrowotność zwierząt gospodarskich. Nastąpił proces rozwoju doradztwa weterynaryjnego. Jak wynikało z relacji lekarzy, takiego doradztwa potrzebowali i potrzebują rolnicy prowadzący chów zwierząt na przeciętnie wyższym poziomie organizacyjnym i technologicznym.
4. Mechanizmy rynkowe wymusiły taką organizację usług weterynaryjnych, która cechuje się dużą sprawnością. Skutkuje to szybką realizacją usług weterynaryjnych i ich dostępnością w ciągu całej doby.
5. Asortyment oferowanych usług wynika z jednej strony z możliwości organizacyjno-technicznych lecznic, a z drugiej strony z kierunków produkcji,

jakie obrały gospodarstwa. Badania terenu gminy Brańsk w tym zakresie pokazują, że na rozwój rodzajowy usług weterynaryjnych w równym stopniu wpływają gospodarstwa, jak też lecznice. Gospodarstwa przyjmując określony kierunek produkcji, determinują powstawanie pewnego rodzaju zapotrzebowania na usługi weterynaryjne. Lecznice z kolei przez stosowanie coraz to nowszych i efektywniejszych metod leczenia i profilaktyki, rozbudzają nowe potrzeby w zakresie rodzaju tych usług.

6. Lecznictwo i profilaktyka wpływa w znacznym stopniu na poprawę efektywności gospodarowania. Wpływ jest dwukierunkowy. W gospodarstwach o niskiej kulturze rolnej i małej intensywności produkcji, ze względu na małą skalę produkcji i jej rozdrobnienie, usługi weterynaryjne stanowią element kosztu, który obniża dochody rolnika. Natomiast w gospodarstwach dobrze zorganizowanych, o wyższej kulturze rolnej, usługi weterynaryjne z jednej strony, stanowiąc element kosztu, powiększają koszty produkcji, ale z drugiej strony, poprawiając znacznie efekty produkcyjne, wpływają na zwiększenie przychodów w gospodarstwie. W konsekwencji decyduje to o osiągnięciu przez gospodarstwa wyższego poziomu dochodu rolniczego. Właśnie to jest istotą korzystania z usług weterynaryjnych przez gospodarstwa i jest to mechanizmem napędzającym ich rozwój. Wydaje się, że lecznice weterynaryjne będą ukierunkowywać ofertę swoich usług na gospodarstwa o większej towarowości i wyższej skali produkcji.
7. Lecznice weterynaryjne w przyszłości więcej sił i środków przeznaczą na realizację zadań zleconych przez nadzór weterynaryjny. Wynika to z kilku przesłanek:
 - zadania zlecone przynoszą stabilne i wymierne dochody lecznicom;
 - nastąpi zwiększony zakres zadań związanych z nadzorem ze względu na konieczność dostosowania norm w produkcji i obrocie zwierzętami do norm Unii Europejskiej;
 - wystąpi presja społeczna na produkcję zdrowej żywności, co zwiększy zadania nadzoru w zakresie kontroli technologicznych procesów przetwórczych mięsa.
8. Firmy weterynaryjne działające na terenie gminy Brańsk, pomimo dość wysokiej sprawności organizacyjnego funkcjonowania, będą w przyszłości musiały dokonać wielu zmian, aby sprostać wymaganiom, jakie stawiać będzie przed nimi rzeczywistość. Oto niektóre zmiany, jakie muszą się dokonać:
 - Zmiana sposobu kierowania i zarządzania lecznicami. W związku z ilościowym i jakościowym wzrostem zadań, personel leczniczy musi mieć czas na doskonalenie się, aby móc poprawnie wykonywać powie-

ronne mu zadania. Wymagać to będzie jednoosobowego kierowania i koordynowania zadań oraz wymagać będzie rozszerzenia zatrudnienia.

- Lecznice weterynaryjne muszą dostosować się do potrzeb rynku w zakresie świadczenia usług specjalistycznych, np. usługi przy użyciu USG. Wymagać to będzie wydatkowania określonych kwot na zakup nowoczesnego sprzętu medyczno-weterynaryjnego.
- Należy poszerzyć zakres świadczonych usług o usługi doradztwa żywieniowego i usługi związane z dystrybucją pasz i dodatków paszowych oraz witaminowych. Wynika to po pierwsze z potrzeby rynku, a po drugie może przynieść dodatkowe dochody lecznicom. Rolnik ma zaufanie do lekarza, który systematycznie świadczy u niego usługi, stąd też chętniej zakupi pasze i dodatki od firmy, którą wskaże lekarz. Tą firmą może być lecznica zajmująca się dystrybucją.
- Lecznice muszą liczyć się z konkurencją na rynku usług weterynaryjnych, stąd też powinny zadbać o swoje logo, aby były bez problemu identyfikowane i pozytywnie postrzegane na rynku. W przyszłości może to mieć decydujące znaczenie dla ich możliwości rozwojowych lub dla możliwości utrzymania się na rynku.

Veterinary Services in Market Economy – the Case of Self-government Unit

Abstract

Market of veterinary services belongs to one of markets functioning in Agri-business sector. Its organisation and structure of provided services have direct influence on the level of animal production efficiency in agricultural holdings.

Introduction of market economy system after 1989 forced the changes both in organisation of veterinary services market and in structure of offered services.

Economic calculations in agricultural sector caused allocation of veterinary services from these of intervention nature to prophylactic ones. Agricultural holdings more often express their demand for contraceptive (sanitary) services, which help to limit the scale of dangerous diseases among animals.

To satisfy the demands of services' buyers, market of veterinary services extends its offers about nutrition advising and feed components trading. These activities result from combining sanitary and animal treatment services.

Polish aspiration to membership of the European Union cause that market of veterinary services faces new tasks in the field of veterinary supervision to enforce the situation when norms regulating animal trade and production of food of animal origin are abided.